

ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੈਂਸਰ ਕੰਟਰੋਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਭੂਮਿਕਾ

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸ਼ਹਿਰੀ-ਕਰਨ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ, ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ, ਵਧਦੀ ਅਬਾਦੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦਾ ਵਧਣਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ)। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਮਰ ਦਰ ਜੋ ਕਿ 1971 ਵਿੱਚ 35 ਸਾਲ ਸੀ, 1991 ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 62 ਸਾਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਬਾਦੀ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੀ ਉਮਰ ਦਰ 2021-25 ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 70 ਸਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਫੇਫੜੇ, ਇਸੋਫੇਗਸ (esophagus) ਪੇਟ, ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਫਰੈਨਜੀਅਲ ਕੈਂਸਰ (pharyngeal cancer) ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵਿਕਸ (cervix) ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੇਟ ਅਤੇ ਇਸੋਫੇਗਸ (esophagus) ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਵੀ ਆਮ ਹੈ।

ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਹੱਦ

ਸੰਸਾਰ

ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨਾਲ ਲਗਭੱਗ 12 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮੌਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਡੀਓਵੈਸਕੂਲਰ (cardiovascular) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੈਂਸਰ ਮੌਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ 21 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮੌਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਕਾਸ ਅਧੀਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਤੀਜਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ 9.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ

ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਲਗਭੱਗ 2 ਤੋਂ 2.5 ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕ ਪੀੜਤ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ 7 ਤੋਂ 9 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇ ਕਰੀਬ ਨਵੇਂ ਕੇਸ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। 70 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇਸ ਆਖਰੀ ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਦਰ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ

ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਜੂਨ, 2005 ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਮੁਕਤਸਰ, ਬਠਿੰਡਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਮਾਨਸਾ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜਾਣਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਵੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਰਵੇ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

ਲੜੀ ਨੰ.	ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ	ਅਬਾਦੀ	ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਇੱਕ ਲੱਖ ਅਬਾਦੀ ਪਿੱਛੇ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
1	ਮੁਕਤਸਰ	8,27,906	453	54.7
2	ਬਠਿੰਡਾ	12,00,736	711	59.2
3	ਫਰੀਦਕੋਟ	5,85,500	164	28.0
4	ਮਾਨਸਾ	7,31,535	420	57.4

ਕਰੂਡ ਇੰਨਸੀਡੈਂਸ ਦਰ (2002)

ਰੋਪੜ	33.68/1,00,000	ਜਨਸੰਖਿਆ
ਪਟਿਆਲਾ	33.56/1,00,000	ਜਨਸੰਖਿਆ
ਬਠਿੰਡਾ	35.26/1,00,000	ਜਨਸੰਖਿਆ
ਮੁਕਤਸਰ	24.21/1,00,000	ਜਨਸੰਖਿਆ
ਫਰੀਦਕੋਟ	25.67/1,00,000	ਜਨਸੰਖਿਆ

ਸਾਧਨ :- ਕੈਂਸਰ ਐਟਲਸ ਤੋਂ

ਇੰਡੀਅਨ ਕੈਂਸਰ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਰਿਸਰਚ (ਆਈ.ਸੀ.ਐਮ.ਆਰ) ਰਿਪੋਰਟ 2002 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ	ਕੈਂਸਰ ਕੇਸ
ਬਠਿੰਡਾ	424
ਫਰੀਦਕੋਟ	163
ਮੁਕਤਸਰ	221
ਪਟਿਆਲਾ	641
ਰੋਪੜ	381

ਆਈ.ਸੀ.ਐਮ.ਆਰ (2002) ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਬਠਿੰਡਾ, ਰੋਪੜ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅੰਗ				
ਲੜੀ ਨੰ.	ਮਰਦਾਂ ਵਿੱਚ		ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ	
	ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਅੰਗ	ਨੰਬਰ	ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਅੰਗ	ਨੰਬਰ
1	ਇਸੋਫੇਗਸ (Esophagus)	28	ਛਾਤੀ (Breast)	68
2	ਮੂੰਹ (Mouth)	10	ਸਰਵਿਕਸ ਯੂਟਰੀ (Cervix Uteri)	60
3	ਜੀਭ (Tongue)	9	ਓਵਰੀ (Ovary)	13
4	ਪਰੋਸਟੇਟ (Prostate)	8	ਮਾਇਲੋਮਾ ਲਿਊਕੀਮੀਆ (Myel.Leuk)	11
5	ਮਾਇਲੋਮਾ ਲਿਊਕੀਮੀਆ (Myel.Leuk)	8	ਇਸੋਫੇਗਸ (Esophagus)	10
6	ਲਿਮਫੈਟਿਕ ਲਿਊਕੀਮੀਆ (Lymph.Leuk)	8	ਗਾਲ ਬਲੈਡਰ (Gallbladder)	7

7	ਕੋਨੈਕਟਿਵ ਟਿਸ਼ੂ (Connective Tissue)	7	ਹਿਪੋਫਰੈਕਨਸ (Hypopharynx)	4
8	ਬਲੈਡਰ (Bladder)	7	ਜੀਭ (Tongue)	4
9	ਰੈਕਟਮ (Rectum)	6	ਚਮੜੀ (Oth.Skin)	4
10	ਚਮੜੀ (Oth.Skin)	6	ਕੋਨੈਕਟਿਵ ਟਿਸ਼ੂ (Connective Tissue)	4
	ਜੋੜ	183	ਜੋੜ	241

ਜਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅੰਗ				
ਲੜੀ ਨੰ:	ਮਰਦਾਂ ਵਿੱਚ		ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ	
	ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਅੰਗ	ਨੰਬਰ	ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਅੰਗ	ਨੰਬਰ
1	ਲੇਰਿੰਕਸ (Larynx)	16	ਛਾਤੀ(Breast)	48
2	ਐਨ.ਐਚ.ਐਲ. (NHL)	14	ਸਰਵਿਕਸ ਯੂਟਰੀ (Cervix Uteri)	42
3	ਬਲੈਡਰ(Bladder)	11	ਓਵਰੀ(Ovary)	12
4	ਇਸੋਫੇਗਸ (Esophagus)	10	ਇਸੋਫੇਗਸ (Esophagus)	11
5	ਮੂੰਹ(Mouth)	9	ਮੂੰਹ(Mouth)	7
6	ਹਿਪੋਫਰੈਕਨਸ (Hypopharynx)	7	ਕੋਨੈਕਟਿਵ ਟਿਸ਼ੂ (Connective Tissue)	6
7	ਦਿਮਾਗ, ਐਨ ਐਸ (Brain, NS)	6	ਐਨ.ਐਚ.ਐਲ. (NHL)	6
8	ਗੁਰਦੇ	6	ਕਾਰਪਸ ਯੂਟਰੀ (Corpus Uteri)	4
9	ਰੈਕਟਮ (Rectum)	6	ਯੂਟਰੇਸ (Uterus Uns)	4
10	ਚਮੜੀ (Oth.Skin)	5	ਫੇਫੜੇ (Lungs)	4
	ਜੋੜ	166	ਜੋੜ	215

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅੰਗ				
ਲੜੀ ਨੰ:	ਮਰਦਾਂ ਵਿੱਚ		ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ	
	ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਅੰਗ	ਨੰਬਰ	ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਅੰਗ	ਨੰਬਰ
1	ਲੇਰਿੰਕਸ (Larynx)	34	ਛਾਤੀ(Breast)	75
2	ਇਸੋਫੇਗਸ (Esophagus)	33	ਸਰਵਿਕਸ ਯੂਟਰੀ (Cervix Uteri)	
3	ਪਰੋਸਟੇਟ (Prostate)	26	ਇਸੋਫੇਗਸ (Esophagus)	54
4	ਬਲੈਡਰ (Bladder)	23	ਮਾਇਲੋਮਾ ਲਿਊਕੀਮੀਆ (Myel.Leuk)	23
5	ਮਾਇਲੋਮਾ ਲਿਊਕੀਮੀਆ (Myel.Leuk)	20	ਗਾਲ ਬਲੈਡਰ (Gallbladder)	16
6	ਜੀਭ (Tongue)	19	ਕਾਰਪਸ ਯੂਟਰੀ (corpus Uteri)	10
7	ਟੌਂਸਿਲ (Tonsil)	12	ਬਲੈਡਰ (Bladder)	8
8	ਚਮੜੀ (Oth.Skin)	10	ਹਿਪੋਫਰੈਕਨਸ (Hypopharynx)	7
9	ਫੇਫੜੇ	10	ਵੀਜ਼ਾਈਨਾ (Vagina)	7
10	ਹਿਪੋਫਰੈਕਨਸ (Hypopharynx)	8	ਕੋਲਨ (Colon)	6
	ਜੋੜ	337	ਜੋੜ	304

ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ ਰਿਪੋਰਟ:-

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਠਿੰਡਾ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਬਲਾਕ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਐਪੀਡੀਮੀਓਲੋਜੀਕਲ ਸਟੱਡੀ (Epidemiological study) ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਲੱਖ ਅਬਾਦੀ ਪਿੱਛੇ 125.4 ਕੈਂਸਰ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ 51 ਮੌਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਛਾਤੀ, ਯੂਟਰੇਸ/ਸਰਵਿਕਸ, ਇਸੋਫੇਗਸ, ਚਮੜੀ ਅਤੇ ਓਵਰੀ ਹਨ। ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਸੋਫੇਗਸ ਦਾ ਕੈਂਸਰ, ਲਿਊਕੀਮੀਆ, ਯੂਟਰੇਸ/ਸਰਵਿਕਸ ਦਾ ਕੈਂਸਰ, ਛਾਤੀ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਅਤੇ ਪਾਚਨ ਅੰਗ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਆਦਿ ਹਨ।

ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ:-

ੳ) ਐਪੀਡੈਮਿਓਲੋਜੀਕਲ ਸਟੱਡੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦਾ 80-90 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕਾਰਨ ਵਾਤਾਵਰਨ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ:-

1. **ਤੰਬਾਕੂ:-** ਤੰਬਾਕੂ ਜੋ ਕਿ ਸਿਗਰਟ ਦੇ ਧੂੰਏਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਫੜੇ, ਲੇਰਿੰਕਸ, ਮੂੰਹ, ਇਸੋਫੇਗਸ, ਬੁੱਲ, ਯੂਟਰੀ, ਬਲੈਂਡਰ, ਪੈਨਕਰੀਆਸ, ਬੱਚੇਦਾਨੀ, ਸਰਵਿਕਸ, ਛਾਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 40 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੈਂਸਰ ਕੇਸ ਤੰਬਾਕੂ ਸੇਵਨ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਗਰਟਨੋਸ਼ੀ ਵੀ ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜੋ ਆਦਮੀ ਸਿਗਰਟ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ, ਪਰ ਸਿਗਰਟ ਦੇ ਧੂੰਏਂ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਫੇਫੜੇ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੰਪੂਰਨ ਰਹਿਤ ਤੰਬਾਕੂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੰਬਾਕੂ ਚਬਾਉਣਾ, ਤੰਬਾਕੂ ਸੁੰਘਣਾ ਆਦਿ ਵਿੱਚ 28 ਕਾਰਸੀਨੋਜਨਸ (carcinogens) (ਜਿਹੜੇ ਕੈਂਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੰਬਾਕੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਅਤੇ ਗਲੇ ਦਾ ਕੈਂਸਰ, ਯੂਟਰੀ, ਬਲੈਂਡਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇ, ਸਰਵਿਕਸ ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਅਤੇ ਕੋਲਨ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

2. **ਸ਼ਰਾਬ:-** ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨਾਲ ਇਸੋਫੇਗਸ ਅਤੇ ਪਿੱਤੇ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਅਧਿਯਨ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬੀਅਰ ਪੀਣ ਨਾਲ ਰੈਕਟਲ ਕੈਂਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੈਂਸਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :-

- ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਦਾ ਕੈਂਸਰ
- ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਲਿਵਰ ਕੈਂਸਰ
- ਓਵੇਰੀਅਨ ਕੈਂਸਰ
- ਪਰੋਸਟੇਟ ਕੈਂਸਰ
- ਥਾਇਰਾਈਡ ਕੈਂਸਰ

3. **ਖੁਰਾਕ:-** ਸਮੱਕ ਫਿਸ਼ ਖਾਣ ਨਾਲ ਪੇਟ ਦਾ ਕੈਂਸਰ, ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਰੇਸ਼ੇ ਦੀ ਘਾਟ ਨਾਲ ਅਤੇ ਮੱਝ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨਾਲ ਅੰਤੜੀਆਂ ਦਾ ਕੈਂਸਰ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੈਟ ਵਾਲੀ ਖੁਰਾਕ ਖਾਣ ਨਾਲ ਛਾਤੀ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਾਣੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਵਟ ਹੋਣ ਵੀ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4. **ਆਕੂਪੇਸ਼ਨਲ ਐਕਸਪੋਜ਼ਰ (Occupational exposure) :-** ਸਾਰੀਆਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਇੱਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕਾਰਨ ਆਕੂਪੇਸ਼ਨਲ ਐਕਸਪੋਜ਼ਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੈਨਜ਼ੀਨ (**benzene**), ਆਰਸੈਨਿਕ (**arsenic**),

ਕੈਡਮੀਅਮ (cadmium), ਕਰੋਮੀਅਮ (**chromium**), ਐਸਬੈਸਟੋਸ (**asbestos**), ਪੋਲੀਸਾਇਕਲਿਕ ਹਾਈਡਰੋਕਾਰਬਨਸ (**polycyclic hydro carbons**) ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

5. **ਵਾਇਰਸ:-** ਹੈਪੀਟਾਈਟਸ-ਬੀ ਅਤੇ ਹੈਪੀਟਾਈਟਸ-ਸੀ ਨਾਲ ਲਿਵਰ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਐਚ.ਆਈ.ਵੀ ਵਾਇਰਸ (**HIV virus**) ਨਾਲ ਕੈਪੋਸੀ ਸਾਰਕੋਮਾ (**Kaposi sarcoma**) ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਐਬਸਟਿਨ ਬਾਰ ਵਾਇਰਸ (**Ebstein Barr virus**) ਨਾਲ ਬੁਰਕਿਟਸ ਲਿਮਫੋਮਾ (**Burkitt's lymphoma**) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਡਕਿਨ ਬਿਮਾਰੀ ਵੀ ਵਾਇਰਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
 6. **ਪੈਰਾਸਾਇਟਸ:-** ਪੈਰਾਸਾਇਟਸ ਇੰਨਫੈਕਸ਼ਨ ਨਾਲ ਵੀ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਖਤਰਾ ਵੱਧ ਸਕਦਾ ਹੈ।
 7. **ਹੋਰ ਕਾਰਨ:-** ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਕਿਰਨਾਂ, ਹਵਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ, ਦਵਾਈਆ, ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆ ਆਦਿ ਵੀ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਨ।
 8. **ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਆਦਤਾਂ ਅਤੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ:-** ਇਸ ਦੀਆਂ ਆਮ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ :- ਸਿਗਰਟ ਪੀਣ ਨਾਲ ਫੇਫੜੇ ਦਾ ਕੈਂਸਰ, ਤੰਬਾਕੂ ਖਾਣ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਆਦਿ।
- ਅ) **ਜੈਨੈਟਿਕ ਕਾਰਨ:-** ਕਾਫੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜੈਨੈਟਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੈ, ਪਰ ਜੈਨੈਟਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਹੀ ਹੈ।

ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ:-

ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਮੁਢਲੀ ਸਟੇਜ ਤੇ:-

1. **ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਤੰਬਾਕੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ:-** ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਤੰਬਾਕੂ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੌਤਾਂ (ਕੈਂਸਰ ਕਾਰਨ) ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਢਲੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਉਮੀਦ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ ਸਿਗਰਟ ਪੀਣ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਮਿਲੀਅਨ ਕੈਂਸਰ ਕੇਸ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
2. **ਨਿੱਜੀ ਸਾਫ-ਸਫਾਈ:-** ਨਿੱਜੀ ਸਾਫ-ਸਫਾਈ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਵਿਕਸ ਕੈਂਸਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
3. **ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ:-** ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮੈਡੀਕਲ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

4. **ਆਕੂਪੇਸ਼ਨਲ ਐਕਸਪੋਜ਼ਰਸ:-** ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਉਦਯੋਗਿਕ ਕਾਰਸੀਨੋਜਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
5. **ਟੀਕਾ-ਕਰਨ:-** ਮੁਢਲੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਲਿਵਰ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਹੈਪਾਟਾਈਟਸ-ਬੀ ਵਾਇਰਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਟੀਕਾ-ਕਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
6. **ਭੋਜਨ, ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮੇਕ-ਅੱਪ ਦਾ ਸਮਾਨ (ਕਾਸਮੈਟਿਕਸ):-** ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਸੀਨੋਜਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
7. **ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ:-** ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰੋਕਥਾਮ ਦਾ ਕਦਮ ਹੈ।
8. **ਕੈਂਸਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ:-** ਜਲਦੀ ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੇ ਕੈਂਸਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਵਾਈਕਲ ਟੀਅਰਸ, ਇਨਟੈਸਟਾਈਨਲ ਪੌਲਿਪਸ ਆਦਿ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਦਮ ਹੈ।
9. **ਕਾਨੂੰਨੀ-ਕਰਨ:-** ਕਾਨੂੰਨੀ-ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਮੁਢਲੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਕੈਂਸਰ ਰੋਕਥਾਮ ਵਿੱਚ ਰੋਲ ਹੈ। ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਂ ਦਾ ਹੱਲ ਰਿਸਰਚ ਲੈਬਰਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ-ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੈਂਸਰ ਕਾਰਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਤੰਬਾਕੂ, ਸ਼ਰਾਬ, ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ।
10. **ਸਿਹਤ ਸਿਖਿਆ:-** ਸਿਹਤ ਸਿਖਿਆ ਵੀ ਮੁਢਲੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਕੈਂਸਰ ਰੋਕਥਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮੰਤਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਢਲੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੇਤਾਵਨੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:-

1. ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਗੰਢ ਜਾਂ ਸਖਤ ਹਿੱਸਾ
2. ਮੱਸੇ ਜਾਂ ਤਿਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ
3. ਪਾਚਣ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਸਮੱਸਿਆ ਰਹਿਣੀ
4. ਲਗਾਤਾਰ ਖ਼ਾਂਸੀ ਜਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀਪਣ
5. ਮਾਹਵਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਖੂਨ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਹਾਅ ਜਾਂ ਆਮ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖੂਨ ਦਾ ਵਹਿਣਾ
6. ਸੋਜ ਜਾਂ ਛਾਲੇ ਜਿਹੜੇ ਜਲਦੀ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਣ
7. ਭਾਰ ਘੱਟਣਾ

ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਸੈਕੰਡਰੀ ਰੋਕਥਾਮ:-

1. **ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ:-** ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਹੱਦ ਜਾਣਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀਆ ਦੋ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹੋਸਪਿਟਲ ਬੇਸਡ ਰਜਿਸਟਰੀਆ:- ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਮਰੀਜ਼, ਚਾਹੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹੋਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੁਣੀਦਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਮਾਰੀ ਉਦੇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਇਹਨਾਂ ਰਜਿਸਟਰੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਹੈ।

ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਬੇਸਡ ਰਜਿਸਟਰੀ:- ਇਸਦਾ ਮੰਤਵ ਇੱਕ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਅਬਾਦੀ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਰਜਿਸਟਰੀਆ ਦਾ ਡਾਟਾ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਦੀ ਦਰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਅਤੇ ਮਹਾਮਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਥਿਆਰ ਹੈ।

2. **ਕੈਂਸਰ ਕੇਸ ਦੀ ਜਲਦੀ ਜਾਂਚ:-** ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਜਲਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕੈਂਸਰ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਸਰਵਾਈਕਲ ਕੈਂਸਰ, ਛਾਤੀ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਲਈ ਅਸਰਦਾਇਕ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।
3. **ਇਲਾਜ:-** ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸਰਜਰੀ, ਕੀਮੋਥੈਰੇਪੀ (**Chemotherapy**), ਰੇਡੀਓਥੈਰੇਪੀ (**Radiotherapy**) ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਕੰਟਰੋਲ

ਭਾਰਤ ਵਿਕਾਸ ਅਧੀਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਕੰਟਰੋਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਾਲ 1971 ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਰੋਗ ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਲ 1984 ਵਿੱਚ ਕੌਮੀ ਕੈਂਸਰ ਕੰਟਰੋਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਟੀਚੇ ਹਨ:-

1. ਤੰਬਾਕੂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ।
2. ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਜਲਦੀ ਜਾਂਚ।
3. ਇਲਾਜ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ।
4. ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਦੇਣ ਲਈ ਪੈਲੇਟਿਵ ਕੇਅਰ ਨੈਟਵਰਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਕੰਟਰੋਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਜਾਂਚ

ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ (ਈਮੇਜਿੰਗ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ) :-

- ਐਕਸ-ਰੇਅ:- ਸੀ.ਐਚ.ਸੀ, ਐਸ.ਡੀ.ਐਚ, ਡੀ.ਐਚ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ, ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨਲ ਹਸਪਤਾਲ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਹੈਲਥ ਸੈਂਟਰ।
- ਅਲਟਰਾਸਾਊਂਡ:- ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ, ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨਲ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ।
- ਸੀ.ਟੀ ਸਕੈਨ:- ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ।
- ਬਾਇਓਪਸੀ:- ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ।
- ਮੈਗਨੈਟੀਕ ਆਈਟੀ:- ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਬਠਿੰਡਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਕੋਸ਼ਲਿਆ ਹਸਪਤਾਲ ਪਟਿਆਲਾ।
- ਲੈਬੋਰਟਰੀ:- ਫਾਈਨ ਨੀਡਲ ਐਸਪਾਇਰੇਸ਼ਨ ਸਾਈਟੋਲੋਜੀ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫਾਈਨ ਨੀਡਲ ਐਸਪਾਇਰੇਸ਼ਨ ਸਾਈਟੋਲੋਜੀ ਅਤੇ ਪੈਰੀਫਰਲ ਬਲਡ ਸਮੀਅਰ ਜਾਂਚ।

ਕੈਂਸਰ ਦੀਆਂ ਇਲਾਜ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ :-

- ਸਰਜਰੀ :- ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨਲ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ
- ਕੀਮੋਥੈਰੇਪੀ:- ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ
- ਰੇਡੀਓਥੈਰੇਪੀ:- ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ
- ਪੈਲੇਟਿਵ ਕੇਅਰ:- ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਿਮਾਰ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਆਦਿ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮ:-

1. ਰਿਜ਼ਨਲ ਕੈਂਸਰ ਸੈਂਟਰ:-

ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਮਾਰਚ, 2005 ਵਿੱਚ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲਿਆ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਯੂ.ਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਲਈ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਸੈਂਟਰ ਕੈਂਸਰ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਲਈ ਇਲਾਜ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੂਜੇ ਹੋਰ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਰੈਫਰਲ ਸੈਂਟਰ ਵੀ ਹੈ।

2. ਹੈਵੀ ਮੈਟਲ ਟੈਸਟਿੰਗ:- ਸਟੇਟ ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ ਲੈਬੋਰਟਰੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈਵੀ ਮੈਟਲਜ਼ ਦੇ ਟੈਸਟ ਜਨਵਰੀ, 2009 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

3. ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ, ਚੰਡੀਗੜ ਅਧਿਐਨ :-

ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ, ਚੰਡੀਗੜ ਨੇ ਕੈਂਸਰ ਵਰਗੀ ਜਾਨਲੇਵਾ ਬਿਮਾਰੀ ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਬਚਾਓ ਤਰੀਕਿਆ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਫ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਤੰਬਾਕੂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋ ਨੂੰ ਵਰਜਿਤ ਕਰਨਾ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆ ਦੀ ਵਰਤੋ ਨੂੰ ਵਰਜਣਾ ਆਦਿ, ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆ ਦੇ ਡੱਬਿਆ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆ ਚੀਜ਼ਾ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਡੱਬਿਆ ਨੂੰ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਧੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕੂਲੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

4. ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ:-

- ਮੈਮੋਗਰਾਫੀ ਯੂਨਿਟ:- ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਬਠਿੰਡਾ, ਜਲੰਧਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਕੋਸ਼ਲਿਆ ਹਸਪਤਾਲ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।
- ਬਰੈਕੀਥਰੈਪੀ:- ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਬਰੈਕੀਥਰੈਪੀ ਮਸ਼ੀਨ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ।
- ਕੋਬਾਲਟ ਸੋਰਸ:- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸਿਜ ਐਂਡ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਕੋਬਾਲਟ ਸੋਰਸ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਰਸ ਜੂਨ, 2009 ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

5. ਚਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ:-

(i) ਸਰਵੇ ਪ੍ਰੈਪਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਆਨ ਦੀ ਬੇਸਿਸ ਆਫ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਐਂਡ ਵੈਲ ਐਂਡ ਸੈਕੰਡਰੀ ਡਾਟਾ
(Survey Preparation of Cancer registration on the basis of primary as well as secondary data)

ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਸਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰ				
	2006	2007	2008	2009	2010
ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	1128	1278	1563	617	
ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ	1946	2084	2029	6727	6034
ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ, ਫਰੀਦਕੋਟ	-	-	-	669	
ਮੋਹਨ ਦਾਈ ਓਸਵਾਲ ਕੈਂਸਰ ਹਸਪਤਾਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ	2733	2949	3093	3299	1878, (ਅਗਸਤ ਤੱਕ)
ਗਿਆਨ ਸਾਗਰ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਬਠੂੜ (ਪਟਿਆਲਾ)		20	20	37	37
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਰੋਟੇਰੀ ਕੈਂਸਰ ਹਸਪਤਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	1227	1342	1248	1101	1182

(ੳ) ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ:-

- ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਬੇਸਡ ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ:- ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਇੰਡੀਅਨ ਕੋਸਲ ਫਾਰ ਮੈਡੀਕਲ ਰਿਸਰਚ (ਆਈ.ਸੀ.ਐਮ.ਆਰ) ਵੱਲੋਂ ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਬੇਸਡ ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ।
- ਹੋਸਪਿਟਲ ਬੇਸਡ ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ:- ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ., ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਹੋਸਪਿਟਲ ਬੇਸਡ ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ।

(ਅ) ਸਰਵੇ:- ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਹਾਊਸ ਟੂ ਹਾਊਸ ਸਰਵੇ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਇੱਕਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1,00,000 ਪਿੱਛੇ 30.54 ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ 1,00,000 ਪਿੱਛੇ 125 ਹੈ।

ਜਿਲ੍ਹਾ ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹਾਊਸ ਟੂ ਹਾਊਸ ਸਰਵੇ 2009				
ਲੜੀ ਨੰ.	ਜਿਲ੍ਹਾ	ਅਬਾਦੀ	ਕੇਸ ਨੰ.	ਪਰੀਵੀਲੈਂਸ ਇੱਕ ਲੱਖ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਪਿੱਛੇ ਜਨਸੰਖਿਆ
1	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	2348145	253	10.77
2	ਬਰਨਾਲਾ	570244	379	66.46
3	ਬਠਿੰਡਾ	1255932	942	75.00
4	ਫਰੀਦਕੋਟ	549118	245	44.62
5	ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	533261	176	33.00
6	ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	2154017	473	21.96
7	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	1669336	559	33.49
8	ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	1024243	476	46.47
9	ਜਲੰਧਰ	2438054	377	15.46
10	ਕਪੂਰਥਲਾ	891073	196	22.00
11	ਲੁਧਿਆਣਾ	2930443	771	26.31
12	ਸੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ	889452	668	75.10
13	ਮੋਗਾ	978977	319	32.59
14	ਮਾਨਸਾ	686642	342	49.81
15	ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ	611378	141	23.06
16	ਪਟਿਆਲਾ	1810046	426	23.54
17	ਰੋਪੜ	756532	200	26.44
18	ਐਸ.ਏ.ਐਸ ਨਗਰ	919555	133	14.46
19	ਸੰਗਰੂਰ	1491131	383	25.69
20	ਤਰਨ-ਤਾਰਨ	825817	279	33.78
ਜੋੜ		25333396	7738	30.54

(ii) ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਇਲਾਜ ਸੰਬੰਧੀ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ
(Take stock of arrangement for of cancer patients in hospitals & medical college.) :-

- ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ:-

ਸੁਵਿਧਾ	ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਜਾਂਚ	
• ਐਕਸ-ਰੇਅ	ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਹੈਲਥ ਸੈਂਟਰ, ਸਬ-ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਹਸਪਤਾਲ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ
• ਅਲਟਰਾਸਾਊਂਡ	ਸਬ-ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਹਸਪਤਾਲ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ
• ਸੀ.ਟੀ ਸਕੈਨ	ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ
• ਬਾਇਓਪਸੀ	ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ, ਜਲੰਧਰ, ਸੰਗਰੂਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ
• ਮੈਮੋਗਰਾਫੀ	ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਬਠਿੰਡਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਕੋਸ਼ਲਿਆ ਹਸਪਤਾਲ ਪਟਿਆਲਾ
ਲੈਬੋਰਟਰੀ	
• ਫਾਈਨ ਨੀਡਲ ਐਸਪਾਇਰੇਸ਼ਨ ਸਾਇਟੋਲੋਜੀ	
• ਪੈਰੀਫਰਲ ਬਲੱਡ ਸਮੀਅਰ ਅਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ	ਜਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ
• ਪੀ.ਏ.ਪੀ. ਸਮੀਅਰ ਅਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ	ਜਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ, ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ
ਇਲਾਜ	
• ਕੀਮੋਥਰੇਪੀ:	ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ
• ਰੇਡੀਓਥਰੇਪੀ	ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ

- ਸੁਪਰ ਸ਼ਪੈਸ਼ਲਿਟੀ ਅਤੇ ਕੈਂਸਰ ਹਸਪਤਾਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪਬਲਿਕ ਪਾਰਟਨਰਸ਼ਿਪ ਅਧੀਨ:- ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਐਸ.ਏ.ਐਸ ਨਗਰ (ਮੋਹਾਲੀ) ਵਿਖੇ ਸੁਪਰ ਸ਼ਪੈਸ਼ਲਿਟੀ ਹਸਪਤਾਲ ਕੈਂਸਰ ਅਤੇ ਟਰੋਮਾ ਕੇਅਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਸੁਪਰ ਸ਼ਪੈਸ਼ਲਿਟੀ ਹਸਪਤਾਲ ਕੈਂਸਰ ਅਤੇ ਕਾਰਡਿਅਕ ਹਸਪਤਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਕਸ ਹੈਲਥ ਕੇਅਰ ਨਾਲ 5/8/2009 ਨੂੰ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਹਸਪਤਾਲ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕੰਪਲੀਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

- ਮਾਹਿਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਗਰੀਬ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਰਿਜ਼ਨਲ ਕੈਂਸਰ ਸੈਂਟਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਸਾਜੋ-ਸਾਮਾਨ ਲਈ 2 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਮਰੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਬਾਲਟ- 60 ਮਸ਼ੀਨ ਖਰੀਦ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।
- ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਬਰੇਕੀਥਰੈਪੀ ਮਸ਼ੀਨ ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 70 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੈ, ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਈਮੂਲੇਟਰ ਅਤੇ 3-ਡੀ ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਪਲਾਨਿੰਗ ਸਿਸਟਮ ਖਰੀਦ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ₹2 ਕਰੋੜ ਦੇ ਫੰਡਜ਼ ਉਪਲੱਬਧ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਮੈਮੋਗਰਾਫੀ ਯੂਨਿਟ ਵੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ₹30 ਲੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਖਰੀਦ ਬਾਰੇ ਕਾਰਵਾਈ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।
- ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਰੇਡੀਓਥਰੈਪੀ ਯੂਨਿਟ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ₹3 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 90 ਲੱਖ ਬਿਲਡਿੰਗ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਹਨ ਅਤੇ 2.10 ਲੱਖ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਇਕਿਊਪਮੈਂਟ ਲਈ ਹਨ। ਯੂਨਿਟ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਰੇਡੀਓਥਰੈਪੀ ਮਸ਼ੀਨ ਖਰੀਦ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਕੋਬਾਲਟ ਯੂਨਿਟ ਖਰੀਦ ਕੇ ਉਥੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।
- ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਰਿਸਰਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਮਦਦ:- ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਰਿਸਰਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਕੋਬਾਲਟ ਸੋਰਸ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਨੂੰ ₹25 ਲੱਖ ਦੀ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਜੂਨ, 2009 ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
- ਗਰੀਬ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ:- ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨਿਰੋਗੀ ਸਕੀਮ ਦੁਆਰਾ ਸਟੇਟ ਇਲਨੈਸ ਫੰਡ, ਅਧੀਨ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਤਰਨਾਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਧੀਨ ₹41.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 44 ਕੈਂਸਰ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਕਿ BPL ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ, ਨੂੰ 31-12-2010 ਤੱਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।
- ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਲਾਜ:- ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਪੀੜ੍ਹਿਤ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 74 ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ PGI ਅਤੇ 27 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਦਾਈ ਓਸਵਾਲ ਹਸਪਤਾਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ 31/12/2010 ਤੱਕ ਇਲਾਜ ਲਈ ਰੈਫਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ₹ 72.00 ਲੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ 31/12/10 ਤੱਕ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

- **ਫਰੀ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ:-** ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰੀ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ (31-12-2010 ਤੱਕ) 4,51,235/- ₹ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।
- **ਆਰ.ਓ ਸਿਸਟਮ:-** ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ₹40.56 ਕਰੋੜ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਨੌਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ 373 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਮਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਓ ਸਿਸਟਮ (Reverse Osmosis) ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ।

(iii) ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ (ਐਨ.ਜੀ.ਓ) ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ (Cancer Awareness and Screening in collaboration with Roko Cancer (NGO)) :-

- ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ, ਐਨ.ਜੀ.ਓ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਕੈਂਸਰ ਅਵੇਅਰਨੈਸ ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਲਈ ਕੈਂਪ ਲਗਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ (16), ਮਾਨਸਾ (20) ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ (3) ਵਿੱਚ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ 3509 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 894 ਦਾ ਮੈਮੋਗਰਾਫੀ ਟੈਸਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 131 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੈਂਪਾਂ ਲਈ ਫੰਡਜ਼ MP Iad ਵਿੱਚੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।
- ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਐਮ.ਓ.ਯੂ ਸਾਇਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਵਲੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੋਗਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ/ਪਿੰਡਾਂ/ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਪ ਲਗਾ ਕੇ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਤੀ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਜਾਂਚ/ਮੈਮੋਗਰਾਫੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਐਨ.ਜੀ.ਓ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਵੱਲੋਂ 6 ਫਰਵਰੀ, 2010 ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ, 2011 ਤੱਕ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ 18625 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3523 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੈਮੋਗਰਾਫੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ 354 ਪਾਜੀਟਿਵ/ਸਸਪੈਕਟਿਡ ਪਾਏ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲੇਰੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਖੇ ਰੈਫਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਨੂੰ 30.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।
- ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਲ 2011-12 ਲਈ ਫਿਰ ਤੋਂ ਐਮ.ਓ.ਯੂ ਸਾਇਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਵਲੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਤਰਨਤਾਰਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

(iv) ਐਨਕੋਨੈਟ ਸਰਵਿਸ (Onconet Service):- ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ, ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਐਨਕੋਨੈਟ ਸਰਵਿਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਵਿਸ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਜਲਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

- (v) **ਟੈਲੀ ਮੈਡੀਸਨ (Tele-Medicine):** ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਟੈਲੀ-ਮੈਡੀਸਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੀਜਨਲ ਕੈਂਸਰ ਸੈਂਟਰ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
- (vi) **ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਕੈਂਸਰ ਰਾਹਤ ਕੋਸ਼ ਸੁਸਾਇਟੀ:-** ਇਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ 20.00 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- (vii) **ਸਿਹਤ ਸਿੱਖਿਆ:-** ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਹਤ ਸਿੱਖਿਆ ਕਰਵਾਈਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਬਚਾਵ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- **ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੈਂਸਰ ਅਵੇਅਰਨੈਸ ਡੇਅ:-** ਜਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ 7-11-2010 ਨੂੰ ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੈਂਸਰ ਅਵੇਅਰਨੈਸ ਡੇਅ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਿਤੀ 7 ਨਵੰਬਰ 2010 ਤੋਂ 13 ਨਵੰਬਰ 2010 ਤੱਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੈਂਸਰ ਅਵੇਅਰਨੈਸ ਡੇਅ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸੱਤ ਜਿਲ੍ਹੇ ਮਾਨਸਾ, ਬਠਿੰਡਾ, ਬਰਨਾਲਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੈਂਸਰ ਅਵੇਅਰਨੈਸ ਕੰਪੈਨ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ 21 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕੜ ਨਾਟਕਾਂ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਬਚਾਓ/ਇਲਾਜ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
- **ਕੈਂਸਰ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਕੈਂਪ 26 ਮਾਰਚ, 2011-** ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਤੀ 26 ਮਾਰਚ, 2011 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮੂਹ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਇਹ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਐਨ.ਜੀ.ਓ/ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਅਤੇ ਰਨਬੈਕਸੀ ਜੀਵਨ ਸਵਾਸਵਥ ਸੇਵਾਵਾਂ/ ਆਈ.ਐਮ.ਏ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਕੈਂਪ ਦੌਰਾਨ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈ.ਈ.ਸੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੰਫਲੈੱਟ, ਪੋਸਟਰ ਆਦਿ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਪੰਫਲੈੱਟ ਵੀ ਵੰਡੇ ਗਏ।

ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮ

1. **ਹੈਵੀ ਮੈਟਲ ਟੈਸਟਿੰਗ:-** ਸਟੇਟ ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ ਲੈਬੋਰਟਰੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈਵੀ ਮੈਟਲਜ਼ ਦੇ ਟੈਸਟ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।
2. **ਮੈਮੋਗਰਾਫੀ ਯੂਨਿਟ:-** ਮੈਮੋਗਰਾਫੀ ਯੂਨਿਟ: ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਬਠਿੰਡਾ, ਜਲੰਧਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।
3. **ਬਰੈਕੀਥਰੈਪੀ:-** ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਬਰੈਕੀਥਰੈਪੀ ਮਸ਼ੀਨ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਸਿਮੂਲੇਟਰ ਅਤੇ 3-ਡੀ ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਪਲਾਨਿੰਗ ਸਿਸਟਮ ਇੰਸਟਾਲਡ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਮੈਮੋਗਰਾਫੀ ਯੂਨਿਟ ਵੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਖਰੀਦ ਬਾਰੇ ਕਾਰਵਾਈ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।
4. **ਕੋਬਾਲਟ ਸੋਰਸ:-** ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸਿਜ਼ ਐਂਡ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਕੋਬਾਲਟ ਸੋਰਸ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
5. **ਰੇਡੀਓਥਰੈਪੀ ਮਸ਼ੀਨ ਅਤੇ ਕੋਬਾਲਟ ਯੂਨਿਟ:-** ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਰੇਡੀਓਥਰੈਪੀ ਯੂਨਿਟ ਅਤੇ ਕੋਬਾਲਟ ਯੂਨਿਟ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 70-80 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
6. **ਸਰਵੇ:-** ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਹਾਊਸ ਟੂ ਹਾਊਸ ਸਰਵੇ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਇੱਕਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1,00,000 ਪਿੱਛੇ 30.54 ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ 1,00,000 ਪਿੱਛੇ 125 ਹੈ।
7. **ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ:-**
 - **ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਬੇਸਡ ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ:-** ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਇੰਡੀਅਨ ਕੋਸਲ ਫਾਰ ਮੈਡੀਕਲ ਰਿਸਰਚ (ਆਈ.ਸੀ.ਐਮ.ਆਰ) ਵੱਲੋਂ ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਬੇਸਡ ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ।
 - **ਹੋਸਪਿਟਲ ਬੇਸਡ ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ:-** ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ., ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਹੋਸਪਿਟਲ ਬੇਸਡ ਕੈਂਸਰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ।
8. **ਸੁਪਰ ਸ਼ਪੈਸ਼ਲਿਟੀ ਅਤੇ ਕੈਂਸਰ ਹਸਪਤਾਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪਬਲਿਕ ਪਾਰਟਨਰਸ਼ਿਪ ਅਧੀਨ:-** ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਐਸ.ਏ.ਐਸ ਨਗਰ (ਮੋਹਾਲੀ) ਵਿਖੇ ਸੁਪਰ ਸ਼ਪੈਸ਼ਲਿਟੀ ਹਸਪਤਾਲ ਕੈਂਸਰ ਅਤੇ ਟਰੋਮਾ ਕੇਅਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਸੁਪਰ ਸ਼ਪੈਸ਼ਲਿਟੀ ਹਸਪਤਾਲ ਕੈਂਸਰ ਅਤੇ ਕਾਰਡਿਅਕ ਹਸਪਤਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਕਸ ਹੈਲਥ ਕੇਅਰ ਨਾਲ 5/8/2009 ਨੂੰ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਹਸਪਤਾਲ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕੰਪਲੀਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

9. ਨੈਸ਼ਨਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਫਾਰ ਕੈਂਸਰ, ਡਾਇਆਬੀਟੀਜ਼, ਕਾਰਡੀਓਵਸਕੂਲਰ ਡੀਜੀਜ਼ ਅਤੇ ਸਟਰੋਕ ਅਧੀਨ:-

ੳ) ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਟਰੱਸਰੀ ਕੈਂਸਰ ਸੈਂਟਰ ਨੂੰ ਸਟਰੈਥਨ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਬਾਰੇ:-

- ₹6 ਕਰੋੜ ਦੇ ਫੰਡਜ਼ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 80:20 ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। (₹ 4.80 ਕਰੋੜ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ₹1.20 ਕਰੋੜ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ)

ਅ) ਡਿਸਟ੍ਰਿਕ ਕੈਂਸਰ ਕੇਅਰ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਬਾਰੇ:-

- ₹166.42 ਲੱਖ ਦੇ ਫੰਡਜ਼ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 80:20 ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਚੁਣੇ ਗਏ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
- ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।
- ਐਨ.ਪੀ.ਸੀ.ਡੀ.ਐਸ ਅਧੀਨ ਨਾਨ ਕਮਿਊਨੀਕੇਬਲ ਡੀਜੀਜ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ, ਕਨਫਰਮੇਸ਼ਨ, ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਕੋਸਲਿੰਗ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ, 9 ਕੰਮਿਊਨਟੀ ਹੈਲਥ ਸੈਂਟਰ ਅਤੇ 136 ਸਬ-ਸੈਂਟਰ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ।

10. ਗਰੀਬ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ:- ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨਿਰੋਗੀ ਸਕੀਮ ਦੁਆਰਾ ਸਟੇਟ ਇਲਨੈਸ ਫੰਡ, ਅਧੀਨ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਤਰਨਾਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਧੀਨ ₹47.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 44 ਕੈਂਸਰ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਕਿ BPL ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ, ਨੂੰ ਜਨਵਰੀ, 2011 ਤੱਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

11. ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਲਾਜ:- ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਪੀੜਿਤ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ 102 ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ 57 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਦਾਈ ਓਸਵਾਲ ਹਸਪਤਾਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਰੈਫਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ₹76.00 ਲੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

12. ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ (ਐਨ.ਜੀ.ਓ) ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ

- ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਐਮ.ਓ.ਯੂ ਸਾਇਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਵਲੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੋਗਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ/ਪਿੰਡਾਂ/ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਪ ਲਗਾ ਕੇ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਤੀ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਜਾਂਚ/ਮੈਮੋਗ੍ਰਾਫੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਐਨ.ਜੀ.ਓ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਵੱਲੋਂ 6 ਫਰਵਰੀ, 2010 ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ, 2011 ਤੱਕ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ 18625 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3523 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੈਮੋਗ੍ਰਾਫੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ 354 ਪਾਜੀਟਿਵ/ਸਸਪੈਕਟਿਡ ਪਾਏ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲੇਰੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ

ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਖੇ ਰੈਫਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਨੂੰ 30.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

13. ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਲ 2011-12 ਲਈ ਫਿਰ ਤੋ ਐਮ.ਓ.ਯੂ ਸਾਇਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਵਲੋਂ ਜਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਤਰਨਤਾਰਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਵੱਲੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।
14. ਐਨਕੋਨੈਟ ਸਰਵਿਸ (Onconet Service):- ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ, ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਐਨਕੋਨੈਟ ਸਰਵਿਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
15. ਟੈਲੀ ਮੈਡੀਸਨ (Tele-Medicine): ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਟੈਲੀ-ਮੈਡੀਸਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੀਜਨਲ ਕੈਂਸਰ ਸੈਂਟਰ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
16. ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਕੈਂਸਰ ਰਾਹਤ ਕੋਸ਼ ਸੁਸਾਇਟੀ:- ਇਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ 20.00 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
17. ਫਰੀ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ:- ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰੀ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ₹4,51,235/- ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।
18. ਆਰ.ਓ ਸਿਸਟਮ :- ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ₹40.56 ਕਰੋੜ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਨੌਂ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ 373 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਮਹੁੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਓ ਸਿਸਟਮ (Reverse Osmosis) ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ।
19. ਸਿਹਤ ਸਿਖਿਆ:- ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਹਤ ਸਿਖਿਆ ਕਰਵਾਈਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਬਚਾਵ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 - ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੈਂਸਰ ਅਵੇਅਰਨੈਸ ਡੇਅ:- ਜਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ 7-11-2010 ਨੂੰ ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੈਂਸਰ ਅਵੇਅਰਨੈਸ ਡੇਅ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਿਤੀ 7 ਨਵੰਬਰ 2010 ਤੋਂ 13 ਨਵੰਬਰ 2010 ਤੱਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੈਂਸਰ ਅਵੇਅਰਨੈਸ ਡੇਅ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸੱਤ ਜਿਲ੍ਹੇ ਮਾਨਸਾ, ਬਠਿੰਡਾ, ਬਰਨਾਲਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੈਂਸਰ ਅਵੇਅਰਨੈਸ ਕੰਪੇਨ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ 21 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕੜ ਨਾਟਕਾਂ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਬਚਾਵ/ਇਲਾਜ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
 - ਕੈਂਸਰ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਕੈਂਪ 26 ਮਾਰਚ, 2011- ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਤੀ 26 ਮਾਰਚ, 2011 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮੂਹ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ

ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਇਹ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਐਨ.ਜੀ.ਓ/ਰੋਕੋ ਕੈਂਸਰ ਟਰੱਸਟ ਅਤੇ ਰਨਬੈਕਸੀ ਜੀਵਨ ਸਵਾਸਵਥ ਸੇਵਾਵਾਂ/ ਆਈ.ਐਮ.ਏ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਕੈਂਪ ਦੌਰਾਨ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈ.ਈ.ਸੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆ ਜਿਵੇ ਕਿ ਪੰਫਲੈੱਟ, ਪੋਸਟਰ ਆਦਿ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਔਰਤ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਪੰਫਲੈੱਟ ਵੀ ਵੰਡੇ ਗਏ।

National Cancer Control Program

Introduction

Recent times have seen an increase in the incidence of cancer. This is mainly attributed to urbanization, industrialization, lifestyle changes, population growth and increased life span (in turn leading to an increase in the elderly population). In India, the life expectancy at birth has steadily risen from 45 years in 1971 to 62 years in 1991, indicating a shift in the demographic profile. It is estimated that life expectancy of the Indian population will increase to 70 years by 2021–25. This has caused a paradigm shift in the disease pattern from communicable diseases to non-communicable diseases like cancer, diabetes and hypertension.

Among men, lung, esophagus, stomach, oral and pharyngeal cancers are more prevalent, while in women; cancers of cervix and breast are most common, followed by those of stomach and esophagus.

Magnitude of Problem

World:

Cancer in all forms causes about 12% of deaths throughout the world. In the developed countries cancer is the second leading cause of death next to only cardiovascular diseases, accounting for 21% of deaths. In the developing countries, cancer ranks third as the cause of death and accounts for 9.5% of all deaths.

India:

Cancer prevalence in India is estimated to be around 2.0 to 2.5 million, with over 7-9 lakh new cases being detected every year due to this disease. More than 70% of the cases report for diagnostic and treatment services in the advanced stages of the disease, which has led to a poor survival and high mortality rate.

Punjab

A survey was conducted by the Health Department in June 2005 in 4 districts of Muktsar, Bathinda, Faridkot and Mansa to know the number of cancer patients in these districts. The results of the survey are:-

S. No.	District	Population	No. of cancer patients	No. of cancer patients per lakh population
1	Muktsar	8,27,906	453	54.7
2	Bathinda	12,00,736	711	59.2
3	Faridkot	5,85,500	164	28.0
4	Mansa	7,31,535	420	57.4

Crude Incidence Rate (2002)

Ropar: 33.68/1, 00,000 population
Patiala: 33.56/1, 00,000 population
Bathinda: 35.26/1, 00,000 population
Mukatsar: 24.21/1, 00,000 population
Faridkot: 25.67/1, 00,000 population Source: Atlas of Cancer

According to ICMR report 2002 the number of cancer cases from districts is as follows:-

District	Cancer Cases
Bathinda	424
Faridkot	163
Mukatsar	221
Patiala	641
Ropar	381

Leading sites of Cancer in 3 districts Bathinda, Patiala and Ropar of Punjab as per report of NCRP (2002) are given in the tables below:

Leading sites of Cancer in District Bathinda				
S.No.	Male		Female	
	Leading site	Number	Leading site	Number
1.	Oesophagus	28	Breast	68
2.	Mouth	10	Cervix Uteri	60
3.	Tongue	9	Ovary	13
4.	Prostate	8	Myel. Leuk.	11
5.	Myel. Leuk	8	Oesophagus	10
6.	Lymph. Leuk	8	Gallbladder (7
7.	Conn. Tissue	7	Hypopharynx	4
8.	Bladder	7	Tongue	4
9.	Rectum	6	Oth. Skin	4
10.	Oth. Skin	6	Conn. Tissue	4
Total		183	Total	241

Leading sites of Cancer in District Patiala				
S.No.	Male		Female	
	Leading site	Number	Leading site	Number
1.	Larynx	34	Breast	75
2.	Oesophagus	33	Cervix Uteri	54
3.	Prostate	26	Oesophagus	23
4.	Bladder	23	Ovary	16
5.	NHL	20	Gallbladder	10
6.	Tongue	19	Corpus Uteri	8
7.	Tonsil	12	Bladder	7
8.	Oth. Skin	10	Hypopharynx	7
9.	Lung	10	Vagina	7
10.	Hypopharynx	8	Colon	6
Total		337	Total	304

Leading sites of Cancer in District Ropar				
S.No.	Male		Female	
	Leading site	Number	Leading site	Number
1.	Larynx	16	Breast	48
2.	NHL	14	Cervix Uteri	42
3.	Bladder	11	Ovary	12
4.	Oesophagus	10	Oesophagus	11
5.	Mouth	9	Mouth	7
6.	Hypopharynx	7	Conn. Tissue	6
7.	Brain, NS	6	NHL	6
8.	Lung	6	Corpus Uteri	4
9.	Prostate	6	Uterus Uns.	4
10.	Tongue	5	Lung	4
Total		166	Total	215

PGI study:

An epidemiological study of cancer cases reported from villages of Talwandi Sabo block of district Bathinda of Punjab revealed prevalence of histologically confirmed cancer cases as 125.4 per 1,00,000 population. The study has also shown that there were 51 deaths per lakh population in the study block. The common sites of cancer reported are breast, uterus/cervix, leukemia/lymphoma, esophagus, skin and ovary. The leading causes of cancer deaths are cancers of esophagus, leukemia/lymphoma uterus/cervix, breast and ill defined digestive organs.

Risk Factors

According to epidemiological studies, 80-90% of all cancers are due to environmental factors of which, lifestyle related factors are the most important and preventable. Causation of cancer is multi-factorial.

A) Environmental Factors: these are generally held responsible for 80-90% of all cancers.

The major environmental factors include:-

1. Tobacco: Tobacco in various forms of usage of smoking, chewing etc. is the major environmental cause of cancers of the lung, larynx, mouth, pharynx, esophagus, lip, urinary bladder, pancreas, uterus, cervix, breast and kidney also. In India more than 40% of cancer cases are due to tobacco. Smoking is by far the leading risk factor for lung cancer.

If a person doesn't smoke but breathes in the smoke of others (called passive smoking or second hand smoke), he is also at an increased risk of lung cancer.

Smokeless tobacco i.e. snuffs and chewing tobacco also contains 28 carcinogens i.e. cancer causing agents.

Other than lung cancer, tobacco use has also been linked to **Head and Neck Cancers, Urinary bladder & kidneys, Cervix & Breast, and Colon**

2 Alcohol: - excessive intake of alcoholic beverages is associated with esophageal and liver cancer. Some studies have also suggested that beer consumption may be associated with rectal cancer. It is estimated that alcohol contributes to about 3% of all cancer deaths. Alcohol consumption is linked to the following cancers:

- Breast cancer in women
- Primary liver cancer
- Ovarian cancer

- Prostate cancer
- Thyroid cancer

3 Dietary factors: smoked fish may be related to stomach cancer, lack of dietary fiber to intestinal cancer, beef consumption to bowel cancer, high fat diet to breast cancer. Food additives and contaminants may also be the causative agents.

4 Occupational exposures: accounts for one to five % of all human cancers. These include exposure to benzene, arsenic, cadmium, chromium, asbestos, polycyclic hydro carbons.

5 Viruses: Hepatitis B & C may lead to hepatic cancer. HIV virus may lead to Kaposi Sarcoma. The Epstein Barr virus is associated with Burkitt's lymphoma and nasopharyngeal carcinoma. Hodgkin disease is also believed to be caused by virus.

6 Parasites: Parasitic infections may increase the risk of cancer e.g. schistosomiasis in Middle East producing carcinoma of the bladder.

7 Others: environmental factors e.g. sunlight, radiation air pollution and water pollution, medication; pesticides etc are related to cancer.

8 Customs, habits & life styles: familiar examples are association between smoking and lung cancer, tobacco & betel chewing & oral cancer etc.

B) Genetic factors: genetic influences have long been suspected e.g. retinoblastoma occurs in children of the same parent, Mongols are more likely to develop cancer (leukemia) than normal children. However genetic factors are less conspicuous and more difficult to identify.

Prevention of Cancer

Primary Prevention of Cancer:

1. **Control of alcohol & tobacco consumption:** Primary prevention offers the greatest hope for reducing the number of tobacco-induced and alcohol related cancer deaths. It has been estimated that control of tobacco smoking alone would reduce the total burden of cancer by over a million cancers each year.
2. **Personal Hygiene:** improvement in personal hygiene may lead to decline in certain types of cancer like cancer cervix.
3. **Radiation:** special efforts should be made to reduce the amount of radiation including medical radiation received by each individual to a minimum without reducing the benefits.
4. **Occupational exposures:** measures to protect workers from exposure to industrial carcinogens should be enforced in industries.
5. **Immunization:** in case of primary liver cancer, immunization against Hepatitis B virus may have some beneficial effect.
6. **Foods, drugs & cosmetics:** these should be tested for carcinogens
7. **Air Pollution:** control of air pollution is another preventive measure
8. **Treatment of precancerous lesions:** early detection and prompt treatment of precancerous lesions such as cervical tears, intestinal polyps, warts, chronic gastritis, chronic cervicitis etc. is one of the important steps in cancer prevention.
9. **Legislation:** legislation also has a role in primary prevention. The solution to problem of cancer is not to be found in research laboratories but in legislatures e.g. legislation to control environmental carcinogens like tobacco, alcohol, air pollution.
10. **Health Education:** this is an important aspect of primary prevention. It aims at motivating people to seek early diagnosis and timely treatment. Some important warning signals or cancer are:
 - a. a lump or hard area in the breast
 - b. a change in a wart or mole
 - c. a persistent change in digestive and bowel habits
 - d. a persistent cough or hoarseness of voice

- e. excessive loss of blood at the monthly period or loss of blood outside the usual dates
- f. blood loss from any natural orifice(Opening)
- g. a swelling or sore that does not get better
- h. unexplained weight loss

Secondary Prevention of Cancer:

1. **Cancer Registration:** It provides a base for assessing the magnitude of the problem and for planning the necessary services. Cancer registries are basically of two types:
 - **Hospital Based registries:** this includes all patients treated by a particular institution, whether in-patients or out –patients. Since hospital population will always be selected population, the use of these registries for epidemiological purposes is limited.
 - **Population based Registries:** the aim of this is to cover the complete cancer population in a given geographic area. The data from such registries can provide the incidence rate of cancer & is a useful tool in epidemiology.
2. **Early Detection of cases:** cancer screening is the main tool for early detection of cancer at a pre-invasive or pre-malignant stage. Effective screening programs have been developed for cervical cancer, breast cancer & oral cancer.
3. **Treatment:** cancer can be treated by Surgery, by Chemotherapy, by Radiotherapy and by Palliative care.

Cancer Control in India

India is one of the first few developing countries where a nation-wide cancer control programs were launched. Government of India took its first initiative in 1971. The National Cancer Control Program for India was formulated in 1984 with four major goals

1. Primary prevention of tobacco related cancer
2. Early detection of the cancers of easily accessible sites
3. Augmentation of treatment facilities
4. Establishment of equitable, pain control and palliative care network throughout the country

Cancer Control Program in Punjab

(A) Detection of Cancer

- **Imaging facilities are available as follows:**
- X-Ray: CHC, SDH, DH and Medical College & Hospitals.
- Ultrasound: Sub-divisional, district and GMC & Hospitals.
- CT scan: all Govt. Medical College & Hospitals.
- **Biopsy:** CH Jalandhar and Govt. Medical College & Hospitals.
- **Mammography:** Civil Hospital Bathinda, Hoshiarpur, Jalandhar and Mata Kaushalya Hospital, Patiala
- **Laboratory:** Fine Needle Aspiration Cytology, Peripheral Blood Smear examination available at District Hospitals and Medical College & Hospitals

(B) Treatment of Cancer: facilities are available as follows

- **Surgery:** Sub-divisional, District and Medical College & Hospitals.
- **Chemotherapy:** Medical College & Hospitals.
- **Radiotherapy:** Medical College & Patiala.
- **Palliative Care:** It is provided at all levels. It includes relief of pain and symptomatic treatment of terminally ill patients. It also includes provision of psychosocial support and aims at improving quality of life of patients.

Steps taken by Punjab Government to combat Cancer: -

1. Regional Cancer Center:

The Post Graduate Institute of Medical Education & Research, Chandigarh has been recognized as Regional Cancer Centre in March, 2005 by Ministry of Health & Family Welfare, Govt. of India, to cater to UT, Chandigarh and the State of Punjab. Regional Cancer Centre provides comprehensive cancer treatment services and supportive care to patients. It is also a referral centre for other hospitals.

2. Heavy Metal Testing:

The testing of heavy metals in drinking water like Arsenic, Cyanide, Chromium, Lead, and Mercury has been started the State Public Health Laboratory in Jan, 2009

3. PGI study:

PGI, Chandigarh has also recommended a multiple pronged strategy for remedial steps to overcome this fatal disease of cancer which includes providing safe drinking water supply, discouraging the use of tobacco and alcohol and discouraging indiscriminate use of pesticides etc., to refrain from storing food or drinking water in empty containers of pesticides and from washing these containers in the canal water etc. These recommendations have been circulated to all the Civil Surgeons of the State to be implemented in the district.

4. Projects completed:

- Mammography unit at Civil Hospital Bathinda, Jalandhar, Hoshiarpur and Mata Kaushalya Hospital Patiala.
- Brachytherapy Machine for the treatment of cancer patients has been installed at Govt. Medical College Patiala
- Cobalt Source for the treatment of cancer patients has been installed at Sri Guru Ram Das Institute of Medical Sciences and Research, Amritsar and is working since June, 2009.

5. Ongoing Projects:

- (i) **Survey/ Preparation of Cancer registration on the basis of primary as well as secondary data.**

Name of Hospital	No. of the cases reported				
	2006	2007	2008	2009	2010
GMC & Hospital, Amritsar	1128	1278	1563	617	
GMC & Hospital, Patiala	1946	2084	2029	6727	6034
GMC & Hospital, Faridkot	-	-	-	669	
Mohan Dai Oswal Cancer Hospital, Ludhiana	2733	2949	3093	3299	1878 (till August)
Gian Sagar Medical College and Hospital, Banur (Patiala)	-	20	20	37	37
Shri Guru Ram Das Rotary Cancer Hospital Amritsar	1227	1342	1248	1101	1182

Cancer Registry:

- **Population Based Cancer Registry (PBCR):** The approval for Population Based Cancer Registry (PBCR) has been given by Indian Council of Medical Research (ICMR) to GMC Patiala.
- **Hospital Based Cancer Registry (HBCR):** PGI, Chandigarh has got sanction for Hospital Based Cancer Registry from ICMR.
- **Survey:** A house to house survey was conducted by the Health Department. The prevalence of cancer in Punjab as per survey is 30.54 per lakh population whereas the prevalence in India is 125 per lakh.

HOUSE TO HOUSE SURVEY 2009				
S.NO	DISTRICT	POPULATION	NO. OF CASES	PREVALANCE (PER LAC POPULATION)
1	Amritsar	2348145	253	10.77
2	Barnala	570244	379	66.46
3	Bathinda	1255932	942	75.00
4	Faridkot	549118	245	44.62
5	Fatehgarh Sahib	533261	176	33.00
6	Ferozpur	2154017	473	21.96
7	Gurdaspur	1669336	559	33.49
8	Hoshiarpur	1024243	476	46.47
9	Jalandhar	2438054	377	15.46
10	Kapurthla	891073	196	22.00
11	Ludhiana	2930443	771	26.31
12	Mukatsar	889452	668	75.10
13	Moga	978977	319	32.59
14	Mansa	686642	342	49.81
15	SBS Nagar	611378	141	23.06
16	Patiala	1810046	426	23.54
17	Ropar	756532	200	26.44
18	SAS Nagar	919555	133	14.46
19	Sangrur	1491131	383	25.69
20	Tarn- Taran	825817	279	33.78
Total		25333396	7738	30.54

(ii) Take stock arrangements for treatment of cancer patients in hospitals and medical college & Hospitals.

- **Diagnostic and Treatment Facilities Available in Government Institutes**

Facility	Type of Health Institution
Detection of Cancer	
• X-Ray	Community Health Centers, Sub-divisional Hospitals, District Hospitals and Government Medical College & Hospitals
• Ultrasound	Sub-divisional Hospitals, District Hospitals and Government Medical College & Hospitals
• CT scan	All Govt. Medical College & Hospitals
• Biopsy	Civil Hospital, Jalandhar, Sangrur and Govt. Medical

	College & Hospitals
• Mammography	Civil Hospital Bathinda/ Hoshiarpur/ Jalandhar and Mata Kaushalya Hospital, Patiala.
Laboratory	
• Fine Needle Aspiration Cytology	
• Peripheral Blood Smear examination	District Hospitals and Medical College & Hospitals
• PAP Smear examination	District Hospitals, Medical College & Hospitals
Treatment	
• Chemotherapy	Medical College & Hospitals.
• Radiotherapy:	Medical College & Hospital Patiala

- **Super-specialty and Cancer Hospitals in Public Private Partnership:** State Government has executed an agreement on 5.08.2009 with Max Health Care to set up Super Specialty Hospital for Cancer & Trauma Care in the premises of Civil Hospital, SAS Nagar (Mohali) and setting up of Super Specialty Hospital Cancer & Cardiac Hospital in the premises of Civil Hospital Bathinda. These Hospitals are likely to be completed shortly.
- Regional Cancer Centre at Government Medical College & Hospital, Amritsar has been recommended by a team of experts for the treatment of poor cancer patients. Regional Cancer Center is under construction. Government of India has provided ₹2.00 Crore for machinery and equipment. The rooms for machinery have been completed. Cobalt-60 has been purchased.
- Brachytherapy Machine costing ₹ 70 lacs for the treatment of cancer patients has been installed at Govt. Medical College & Hospital, Patiala. Simulator and Treatment Planning system for Govt. Medical College Patiala, has been purchased. The case of purchase of the Mammography unit is under process. Rs. 3.00 Crore have been provided by Govt. of India for machinery and equipment (Rs. 2.10 lacs) and construction (0.90 lacs) of Radiotherapy unit at Sri Guru Gobind Singh Medical College & Hospital, Faridkot. Radiotherapy machine & Cobalt unit has been installed & treatment of cancer patients has been started.
- **Assistance to Shri Guru Ram Das Institute of Medical Sciences and Research Amritsar:** Cobalt Source for the treatment of cancer patients has been installed at Sri Guru Ram Das Institute of Medical Sciences and Research, Amritsar with assistance of ₹25.00 Lac from Govt. of Punjab and is working since June, 2009.
- **Financial Assistance to poor patients:** Financial assistance under State Illness fund through Punjab Nirogi Society is provided to cancer patients along with other life threatening diseases belonging to below poverty line (BPL) families. Financial assistance amounting to ₹. 41.00 lakh has been distributed to 44 cancer patients belonging to the BPL families.
- **Treatment of School Children: School children suffering from cancer are provided free treatment** by Health Deptt. 102 school children have been

referred to PGI, Chandigarh and 57 school children have been referred to Mohan Dai Oswal Hospital, Ludhiana and ₹76.00 lakh has been spent till date.

- **Free travel facility** in PRTC & Punjab Roadways Buses is provided for cancer patients. ₹.4, 51,235/- has been spent by Health Deptt. Punjab for this facility
- **Reverse Osmosis**-The State Government has spent a sum of. ₹ 40.56 Crore for installation of Reverse Osmosis Systems (RO) in villages of the 9 districts where the quality of drinking water is not good.373 villages have already been covered.

(iii) **Cancer Awareness and Screening in collaboration with Roko Cancer (NGO)**

- Punjab Government has undertaken in collaboration with Roko Cancer (NGO) a program for cancer awareness and screening of women for breast cancer through camp approach. Camps were held in District Bathinda (16), Mansa (20) and Shri Mukatsar Sahib (3). A total of 3509 patients were examined out of which 894 were subjected to mammography test for detection of cancer and 131 patients were found to be suspected of having cancer. Funds for these camps were provided from **MP lad** funds.
 - **Punjab Government had signed MOU with Roko Cancer Trust for the year 2010-11** to organize, cancer awareness and screening of women for breast cancer, camps in Mukatsar, Moga, Faridkot and Ferozepur districts. The NGO started holding camps from February, 2010 to January 2011. The total no. of patients examined is 18625 out of this Mammography of 3523 patients is done & Suspected/positive cancer cases were 354. These cases were referred to GMCH for further investigation & treatment. ₹ 30.00 lac has been given to Roko Cancer Trust for this purpose.
 - **Punjab Government has again signed MOU with Roko Cancer Trust for the year 2011-12** to organize, cancer awareness and screening of women for breast cancer, camps in Ferozepur, Amritsar, Tarn-taran & Gurdaspur districts.
- (iv) **Onconet Service**- Under GOI Scheme, Onconet service has been started at CH Bathinda.This service will start shortly at CH Hoshiarpur, Sangrur and Sri Muktsar Sahib.
- (v) **Tele-Medicine**: This Service has been established by Govt. of India. With this service, Regional Cancer Centre PGI is connected to all the District Hospitals.
- (vi) **Mukh Mantri Punjab Cancer Raahat Kosh Society** – This society has been registered. Provision of Rs. 20.00 crore has been made by Govt. of Punjab, for treatment of cancer patients.
- (vii) **Health Education**: Health Education activities are under taken to make people aware about the causes signs and symptoms and prevention of cancer.
- **"National Cancer Awareness Day"**.State level function was organized at District Mansa on 7th Nov. 2010. & launched a **Special Cancer Awareness Campaign** from 7th November to 13th November, 2010 was carried out especially in Malwa belt in 7 districts Mansa, Bathinda, Muktsar, Faridkot, Ferozpur, Sangrur & Barnala. During this campaign, people were made aware about signs, symptoms, causes, prevention

and treatment of cancer by organizing plays/dramas, exhibition & distributing pamphlets/posters.

- **Mass Screening Awareness Camp- 26 March, 2011:-** Cancer detection & awareness Camps were organized on 26th march, 2011 in all district hospitals of Punjab. These Camps were organized with the help of NGOs/ Roko Cancer Trust & Ranbaxy Jeevan Swasath Services / IMA. In these camps, PAP-Smear test of 411 cases, FNAC of 153 cases & mammography of 166 cases were done. To make general public aware about the Cancer, IEC activities in the form of Pamphlets & posters were distributed. An information folder regarding method of self breast examination was also be given.

Brief Note

Achievement by Cancer Control Cell Punjab

1. **The testing of heavy metals** in drinking water has been started in the State Public Health Lab.
2. **Mammography unit** functional at Civil Hospital Bathinda, Jalandhar and Hoshiarpur.
3. **Brachytherapy Machine** for the treatment of cancer patients has been installed at Government Medical Collage & Hospital, Patiala. Simulator and Treatment Planning system has been procured. The purchase of the Mammography unit is under process.
4. **Cobalt Source** for the treatment of cancer patients has been installed at Sri Guru Ram Das Institute of Medical Sciences & Research Centre Amritsar.
5. **Radiotherapy machine & Cobalt Unit** has been started at Sri Guru Gobind Singh Medical College Faridkot.
6. **Survey:** A house to house survey was conducted by the Health Department. The prevalence of cancer in Punjab as per survey is 30.54 per lakh population whereas the prevalence in India is 125 per lakh Population.
7. **Cancer Registry:**
 - **Population Based Cancer Registry (PBCR):** The approval for Population Based Cancer Registry (PBCR) has been given by Indian Council of Medical Research (ICMR) to GMC Patiala.
 - **Hospital Based Cancer Registry (HBCR):** PGI, Chandigarh has got sanction for Hospital Based Cancer Registry from ICMR.
8. **Super-specialty and Cancer Hospitals in Public Private Partnership:** State Government has executed an agreement with Max Health Care to set up Super Specialty Hospital for Cancer & Trauma Care in the premises of Civil Hospital, SAS Nagar (Mohali) and setting up of Super Specialty Hospital Cancer & Cardiac Hospital in the premises of Civil Hospital, Bathinda These hospitals are likely to be completed shortly.
9. **Funds available under National Program for Cancer, Diabetes, Cardiovascular & Stroke (NPCDCS):-**
 - a) **Proposal for Strengthening of Tertiary Cancer Centers of GMCHs Patiala and Faridkot: -**
 - Funds upto ₹ 6.00 crore will be made available by GOI in the ratio of 80:20 (₹ 4.80 Crores by GOI & ₹ 1.20 Crore by Govt of Punjab).
 - b) **Proposal of Setting up of District Cancer Care Facility: -**
 - ₹ 166.42 Lakh will be made available by Govt. of India in 80:20 at selected districts.
 - Recruitment process is under way.
 - One district hospital, 9 Community Health Centers & 136 Sub- Centers to be covered under NPCDCS for diagnosis, confirmation, treatment & counseling as regard to Non Communicable Disease. It will also provide day care facility for cancer patients as well as diagnostic and curative treatment to them.
10. **Financial assistance under State illness fund** through Punjab Nirogi Society is provided to cancer patients along with other life threatening

diseases belonging to BPL families. ₹. 41 lakh has been distributed to 44 cancer patients for treatment.

11. **School children suffering from cancer are provided free treatment** by Health Deptt. 102 school children have been referred to PGI, Chandigarh and 57 school children have been referred to Mohan Dai Oswal Hospital, Ludhiana and ₹76.00 lakh has been spent.
12. **Punjab Government had signed MOU with Roko Cancer Trust for the year 2010-11** to organize, cancer awareness and screening of women for breast cancer, camps in Mukatsar, Moga, Faridkot and Ferozepur districts. The NGO started holding camps from February, 2010 to January 2011. The total no. of patients examined is 18203 out of this Mammography of 3100 patients is done & Suspected/positive cancer cases were 365. These cases were referred to GMCH for further investigation & treatment. ₹ 30.00 lac has been given to Roko Cancer Trust for this purpose.
13. **Punjab Government has again signed MOU with Roko Cancer Trust for the year 2011-12** to organize, cancer awareness and screening of women for breast cancer, camps in Ferozepur, Amritsar, Tarn-taran & Gurdaspur districts.
14. **Onconet Service-** Onconet service has been started at Civil Hospital Bathinda.
15. **Tele-Medicine:** Regional Cancer Centre, PGI is connected to all districts of Punjab.
16. **Mukh Mantri Punjab Cancer Raahat Kosh Society** – This society has been registered. Provision of Rs. 20.00 crore has been made by Govt. of Punjab, for treatment of cancer patients.
17. **Free travel facility** in Punjab Roadways & PRTC Buses is provided for cancer patients. ₹.4, 51,235/- has been spent by Health Deptt. Punjab for this facility.
18. **Reverse Osmosis-** The State Government has spent a sum of. ₹ 40.56 Crore for installation of Reverse Osmosis Systems (RO) in villages of the 9 districts where the quality of drinking water is not good. 373 villages have already been covered.
19. **Health Education activities** are under taken to make people aware about the causes signs and symptoms and prevention of cancer.
 - **"National Cancer Awareness Day"**. State level function was organized at District Mansa on 7th Nov. 2010. & launched a **Special Cancer Awareness Campaign** from 7th November to 13th November, 2010 was carried out especially in Malwa belt in 7 districts Mansa, Bathinda, Muktsar, Faridkot, Ferozpur, Sangrur & Barnala. During this campaign, people were made aware about signs, symptoms, causes, prevention and treatment of cancer by organizing plays/ dramas, exhibition & distributing pamphlets /posters.
 - **Mass Screening Awareness Camp- 26 March, 2011:-** Cancer detection & awareness Camps were organized on 26th march,

2011 in all district hospitals of Punjab. These Camps were organized with the help of NGOs/ Roko Cancer Trust & Ranbaxy Jeevan Swasath Services / IMA. In these camps, PAP-Smear test of 411 cases, FNAC of 153 cases & mammography of 166 cases were done. Number of total new patients screened is 2551 & number of old cases registered is 833. To make general public aware about the Cancer, IEC activities in the form of Pamphlets & posters were distributed. An information folder regarding method of self breast examination was also be given.